

ISÄN AUTOSSA MATKALLA MUMMOLAAN

Tapani Ruokanen

ENSIMMÄISET muistoni Pöykkölästä ovat 1950-luvun puolivälistä jo ennen kuin Kotiseutuyhdistys Rovaniemen Totto osti komean talonpoikaistalon, joka avattiin museona yleisölle 1959. Syy muistikuviin on hyvin yksinkertainen: se oli työmatkamme varrella, isän ja minun.

Ajoimme Taunuksella joka päivä mutkaista Ranuantietä Pöykkölän ohi kohti Kivitaipaleelta, missä isäni OSMO RUOKANEN piti kauppa ja minä leikin kaupan tiskin alla. Se oli sen ajan päivähoitoa, äiti ELISA opetti koulussa. Isä oli kolmikymppinen ja minä kolmivuotias. Pöykkölä on yksi elämäni ensimmäisiä muistikuvia.

Seisoin auton etupenkin edessä ja silmät ulottuivat juuri ja juuri näkemään tuulilasista tien ja sen molemmin puolin avautuvan maiseman. Siihen aikaan ei vielä tunnettu turvavöitä eikä lastenistuimia. Eikä nopeusrajoituksia. Kerran isä ajoi kaasua pohjassa pitkällä suoralla vähän Kursungin jälkeen ja huudahti: ”Katso, nyt mennään sataa kolmekymmentä viittä!”

Lähdettyämme aamuvarhaisella Kansankadulta opettajien asuntotalosta käännyimme Hallituskadulle matkustajakodin ohi SELANDERIN kioskin ja parakkikirjaston välistä kohti Kemijoen ylittävää rautasiltaa. Oikealla radan takana komeili Rovaniemen uusi kirkko, jonka punainen neonvaloristi loisti hämärään. Isä kertoi tarinaa sillasta, joka ei ollut se alkuperäinen, vaan aivan uusi sodassa räjäytetyn tilalle pystytetty. Kyselin, että miten semmoinen vahva silta voi katketa.

Taloja oli Rovaniemellä vielä harvakseltaan ja paljon tyhjiä tontteja – saksalaiset aseveljet olivat pitäneet huolta siitä, että Rovaniemi voitiin suunnitella kokonaan uudestaan sotien jälkeen. Liekeiltä oli säästynyt muutamia yksittäisiä rakennuksia, kuten Ruokasenkadun päässä Kemijoen törmällä sijaitseva Alaruokasen talo, nykyisin siellä seisova ja edustustiloiksi remontoitu peräpohjalainen maalaistalo. Me pojankoltiaiset leikimme vanhojen talojen kellareissa, joita oli siellä täällä. Siellä olivat ensimmäiset uintipaikat, vedellä täyttyneissä kellareissa betonirautojen keskellä.

Nykyistä suoraa tietä ja Jätkänkynttilän siltaa ei ollut, mutta Jäämerentie kääntyi sillan jälkeen pitkin joenrantaa Lainaalle. Kerrottiin, että tämä tie vei luovutettuun Petsamoon. Pienelle miehelle tuo nimi ei paljon sanonut. Kuka sen oli luovuttanut, kenelle ja miksi? Se liittyi sotaan, josta tiesin vain, että siellä kaatuminen on tosi vaarallista: siihen kuolee. Jo noihin aikoihin pohdin, miten voi olla sodassa kaatumatta kertaakaan.

Ranuantie kääntyi rautasillan jälkeen toiseen suuntaan kuin Jäämerentie ja vei kohti etelää. Sillan jälkeen Ounasvaarantieltä käännyttiin Kivikadulle ja sitten vain Ranuantieta eteenpäin. Soramontun jälkeen tie laskeutui alas mäkeä kohti joesta erkanevia lampareita. Ennen Pöykkölää järven kokoinen lahti laajeni Kemi-joesta vasemmalle: *Keinuvuopaja*.

Tuo ihmeellinen nimi ei selittänyt mitään, sana herätti vain unenomaisen tunnelman: Kuka keinuu ja missä ja mikä on ”vuopaja”? Tänä päivänäkään en tiedä. Elämässä on salaisuuksia, jotka pysyvät. Tie nousi kaarevalle puusillalle Salmenojan kohdalla – silta on nykyisinkin olemassa, mutta vain kävelijöille ja kevyelle liikenteelle. Joskus talvella pienen auton piti ponnistella, jotta päästiin ylös jäätynyttä kantta.

Kemijoen ja Salmijärven välinen kannas oli hyvin kapea ja sen molemmin puolin on pitkiä niemiä. Keväällä tulva-aikaan koko tie ja niemet saattoivat peittyä veteen, joka muodosti suuren järven yli kannasten. Oli mahtava tunne, kun isä roiskautti autolla suoraan veteen. Tie oli kaiken lisäksi mutkainen ja ihmettelin, mistä isä tietää ajaa oikein. Tie oli kai kuitenkin tutkittu ja merkitty, mutta eihän sitä pikumies huomannut.

Hirsinen huvila pitkässä niemessä salmen takana Ranuantienvasemmalle puolella tihkui salaperäisyyttä: siellä puiden katveessa asui suuri sotaherra, jääkärieversti OIVA WILLAMO, jota sanottiin Lapin keisariksi ja Ukoksi. Salaperäisyyttä lisäsi, että hänen kerrottiin olleen sotien aikaan saksalaisten kaveri. Myöhemmin opin, että hän oli sota-ajan yhteisesikunta Roin komentaja ja naimisissa kirjailija ANNIKKI KARINIEMEN kanssa. Kirjailija kutsui miestänsä ”everestiksi”. Annikin sisko REGINA oli sittemmin saksan kielen opettajani. Huvila *Villa Willamo* on edelleen paikallaan.

En koskaan tavannut itse herraa, vaikka hän oli vielä elossa kirjoittaessani ensimmäisiä tarinoitani Lapin Kansaan 1960-luvulla. Sen sijaan pääsin kerran tekemään jutun, jossa esiintyi toinen Lapin sotasankari, Mannerheimin epäsuosioon joutunut jääkärikenraalimajuri KURT MARTTI WALLENIUS. Hän oli mukana isänmaallisessa juhlassa Meltauksen kappelissa, missä tein koulupoikareportterina juttua – tietämättä oikein tarkasti, millainen herra tämä K. M. oli. Hän asui silloin itse valitsemassaan ”maanpaossa” tukkikämpässä Rovaniemen maalaiskunnan Marrasjärvellä. Hän kirjoitti kirjoja ja hyvin kirjoittikin.

Willamon hirsikämpän jälkeen Ranuantie nousi mäelle kohti valkoisena hohtavaa taloa: PÖYKKÖLÄ. Vanha talonpoikaistalo oli seissyt Rovaniemen kauppalan rajalla jo yli sata vuotta, mutta itse talon paikka oli paljon vanhempi. Talo vartioi mäellä kuin porttina Rovaniemelle. Paikka on mitä komein: lohijoen varrella juuri Lainaan alapuolella missä Lapin mahtavat virrat Kemi- ja Ounasjoki yhtyvät.

Talon paikka on siinä ollut jo silloin kun MIKAEL AGRICOLA kaavaili suomen kieleen aakkosia ja MARTTI LUTHER naulasi teesejään Wittenbergin linnankirkon

oveen. Tuon ajan Rovaniemen vähäiset talot joutuivat idän koirankuonolaisten tihutöiden ja tulen saaliiksi yhä uudelleen. Lopulta taloa hallitsi KRISTER BONELIUS, jolla on sama sukunimi kuin erällä esiaidilläni. Boneliusten pappissuku piti taloa 1640-luvulta neljän vuosikymmenen ajan, kunnes Boneliuksiin linkittynyt Pöykon suku sai talon haltuunsa. Näin kertovat historioitsijat.

Pöykkölän nykyisen talon rakennutti vuonna 1843 palaneen tilalle TUOMAS PÖYKKÖ, jonka johdolla uusi pirtti pihapiireineen nousi. Pöykkölä vaurastui 1800-luvulla Rovaniemen mahtipaikaksi, tilalla oli pinta-alaa lähes 2200 hehtaaria. Maat ulottuivat pitkin Ranuantienvartta yli kymmenen kilometriä kohti etelää.

Sittemmin 1900-luvun alussa talo siirtyi Kemiyhtiölle, joka oli Lapin ja Peräpohjolan Leivän isä kuuluisine johtajineen. Nämä asuivat taloa virkansa puolesta. Historiankirjat kertovat, että yksi tilan päärakennuksista siirrettiin Rovaniemen kirkonkylän keskusta, minne saksalaiset sen sitten lähtiessään polttivat, vaikka itse päätäily säilyi yli sota-ajan.

Nämä historian tarinat opin vasta myöhemmin – pientä poikaa isän Taunuksen kyydissä kiinnosti enemmänkin talon kummallinen nimi: Pöykkölä ja se, että pian Pöykkölän jälkeen tuli tienhaara Pöyliön myllylle. Ihmettelin, mitä pöykkymistä ja pöyliöintiä noissa kummallisissa paikoissa mahtoi tapahtua. Kukaan ei osannut vastata vilpittömiin kysymyksiini.

Pöykkölän talo muistutti kovasti mummolaa Kivitaipaleessa. Sekin, papani HEIKKI EVERT RUOKASEN talo, oli vaalea ja vanha puurakennus, mäen päällä katsomassa yli veden, piharakennusten ympäröimänä. Myöhemmin ymmärsin, että vanhassa Kivitaipaleen Ruokasen talossa talonpoikaisarkkitehtuuri jäljitteli samaa empire-tyyliä kuin Pöykkölässäkin.

Mummola oli paikka, jossa riitti rakennuksia ja seikkailun paikkoja sen lisäksi, että Ruokasen papan kaupalla riitti aina ihmeteltävää kyläläisten tullessa sinne juoruamaan. Ja hyvällä onnella saattoi saada kerjätynsi karamellin isältä. Isä ajoi joka aamu Rovaniemen kauppala Kivitaipaleeseen kaupalle ja illalla takaisin Pöykkölän ohi. Minä pääsin aina mukaan paitsi kerran, kun isä ottikin mukaansa nuoremman veljeni MIKAN. Se oli siihenastisen elämäni murheellisin päivä.

Tuohon aikaan oli autoja vielä kovin vähän, Kivitaipaleessa ei yhtään, joten isän Taunuksella kuljetettiin kylän väkeä kauppalaan asioille. Joskus peräkontissa oli vasikka ja kerran takapenkillä sika säkissä ja perunoita toisessa. Ajoimme Kurungin kohdalla lumikinokseen, kun vastaan tuli kuorma-auto eivätkä molemmat autot mahtuneet rinnakkain talviselle Ranuantielle. Säkkit avautuivat täräyksestä, perunat pyörivät auton lattialle ja sika huusi kuin pistettäessä.

Ranuantie kiemurteli metsäkämpälle, jossa savottajätkäät asuivat. Tuo paikka on noin kymmenen kilometrin päässä Rovaniemen keskustasta. Silloin asuttiin kämpillä ja kuljettiin hevosella, vaikka etäisyys on tänä päivänä ja nykyajan teillä muutaman minuutin pituinen. Olin koululaisena itsekin kämpällä ensimmäisessä

kesätyöpaikassa. Nykyinen Ranuantie oikaisee muinaisen metsäkämpän tontin itäpuolelta eikä kämpästäkään ole enää jäljellä kuin muisto vain.

Molemmin puolin Ranuantietä laskeutuivat vaaran kuvetta Osaran aukeat. Nuo paljaaksi hakatut kumpareet tekivät maisemasta tunturimaisen ja näköalat ulotuivat yli Kursunkijärven. Vuosien kuluttua aukeita arvosteltiin raiskioksi, kunnes vielä siitä vuosien kuluttua mitattiin ja havaittiin, että puuta on kasvanut enemmän kuin alueella oli aikaisemmin luonnontilassa ollut.

Vanhat peräpohjalaiset talot olivat maaseudun rakennusten aatelia. Sellainen on varsinkin Pöykkölä, jota alettiin vähitellen rakentaa kotiseutumuseoksi vuodesta 1957. Sukulaiseni ANTTI RUOKANEN kertoi sittemmin sekä Toton että Pöykkölän vaiheista. Hän teki myös sukuselvityksiä, joista minulle selvisi, millaisia yhteyksiä Ruokasen ja Pöykön suvuilla oli – ja Boneliuksilla. Antti houkutteli mukaan kotiseututoimintaan, mutta vielä runsaat 40 vuotta sitten Helsinki oli kaukana ja osallistumiseni jäi käynneiksi kesäiseen aikaan kotiseutumuseossa.

*Pian 5-vuotias
Tapani isän
sylissä (vas.),
toisella puolella
3-vuotias Miikka.
Automatkat
Taunuksella
jäivät lähes
ainoiksi Tapanin
muistoiksi isästä.
Kuva on otettu
muutamia viik-
koja ennen hänen
kuolemaansa
alkukesästä 1956.*

Pöykkölä oli lapsuuden muistoista yksi päällimmäisiä ja ensimmäisiä – ehkä siksi, että automatkat isän Taunuksella jäivät lähes ainoiksi muistoiksi hänestä. Pari viikkoa ennen 5-vuotispäivääni saatoimme isän Viirinkankaan hautausmaalle. Sotainvalidi oli tullut matkansa päähän. Isäni ei koskaan päässyt katsomaan sisältä syntyvää museota, tuota tuttua Pöykkölän taloa ja sen rakennuksia, joita alkoi kerääntyä pihapiiriin vuosi vuodelta yhä enemmän.

Sen sijaan Pöykkölä palasi omaan elämääni jatkuvasti ja on siellä pysyvästi. Vien varsinkin ulkomaiset vieraat ja tutut katsomaan peräpohjalaista menneisyyttä

ja elämänmenoa kotiseutumuseon historiallisten muistojen äärellä. Yksi ensimmäisiä vieraitani oli saksalainen vaihto-oppilas HENNING BOLTE, joka asui meillä kesällä 1965. Olin ollut hänen kotonaan vastavuoroisesti. Saksanopettaja Regina Kariniemi oli järjestänyt oppilailleen tällaisen mahdollisuuden sota-ajan ystäviensä välityksellä jo ennen kuin oppilasvaihdosta tuli koulujen arkipäivää. Tuskin Henning Bolte – sittemmin professori Hollannissa - olisi voinut missään muualla kuin Pöykkölässä päästä niin suoraan menneen ajan Rovaniemelle.

Rikkaan esineistön äärellä voi ihmetellä ja päivitellä luontaistaloudessa eläneiden esi-isien ja -äitien taidokkuutta ja kekseliäisyyttä. Henning Bolten jälkeen monet vieraat ovat käyneet kanssani Pöykkölässä – ja ihmetelleet, kuinka vanhoina aikoina piikojen ja renkien piti saada muutakin kalaa kuin lohta, jota Kemijoki kuhisi ennen patojen rakentamista. Nuo ajat eivät ole sittenkään kovin kaukana, sillä omassa lapsuudessa oli Rovaniemellä vielä taloja, joissa kaikki tarvekalut valmistettiin itse, niin haravat ja kirnut kuin reetkin.

Pöykkölään olen opastanut retkille myös kaksi tytärtäni ja poikani. He voivat palata ajassa taaksepäin kuin scifi-tarinoiden aikakoneella: mielikuvitus loihtii vanhojen rakennusten ja esineiden äärellä silmien eteen vanhan Rovaniemen ja sen asukkaiden elämäntapaan. Voi melkein kuulla, miten lehmät palaavat illan suussa veräjälle ja talo elää. Nyt alkaa olla aika toimia lastenlasten oppaana Rovaniemen historiaan ja talonpoikaiseen elämäntapaan, josta olemme itsekkin kasvaneet.

Pari kertaa olen ollut puhumassa Marjetanjuhlilla – tai muistaakseni itse asiassa vain kerran itse paikalla. Olin Suomen Kuvalehden sotareportterina 1980-luvun alussa ja Lähi-idässä oli käynnissä silloinkin sota enkä päässyt Beirutista pois. Puhe oli kuitenkin tehty ja veljeni Miikka Ruokanen lupasi pitää sen puolestani. Ja niin sitten kävikin. Miikka kehui, että ihan hyvin se otettiin vastaan näinkin.

Lopulta muutaman vuoden jälkeen pääsin itsekkin paikalle juhlapuhujaksi heinäkuun kolmantena sunnuntaina. Juhlakansaa oli pihan täydeltä ja tunnelma korkealla. Varraslohi paistui – ja maistui.

Puhuessani menneistä ajoista ja yhteisistä suomalaisista arvoista sekä esivanhemmistamme, joita emme saa unohtaa, näin sieluni silmin vanhan, mutkaisen Ranuantien kiemurtelevan talosta taloon kohti etelää. Ja pienen vaaleansinisen Ford Taunus -auton. Etupenkin edessä kuljettajan istuimen vieressä seisoo pieni poika ja osoittaa kohti valkoista taloa, joka kohoaa ylväänä kummullaan katsellen mahtavaa jokea: "Kato, isi, Pöykkölä!"

